

МІСЦЕ ІНСТИТУТУ ПРИМУСОВИХ ЗАХОДІВ ВИХОВНОГО ХАРАКТЕРУ В ПРАВОВІЙ СИСТЕМІ УКРАЇНИ: ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ

На сьогодні проблема злочинності неповнолітніх є однією з найбільш вагомих правових та соціальних проблем, які привертають увагу як практиків так й науковців. Одним з найважливіших питань є створення юридичного поля, що визначало б основні аспекти, які направлені на протидію злочинності неповнолітніх, оскільки проблема злочинності серед неповнолітніх виступає певною трагедією держави, так як неповнолітні внаслідок їх соціально-економічного становища повинні вибирати – бути їм законослухняними чи ставати злочинцями.

Основною ознакою кримінально-правових заходів виступає соціальна справедливість. З юридичної точки, дана ознака розглядається як відповідність між дінням та відданням, правами та обов'язками, між працею та винагородою [1, с. 29]. При призначенні певного кримінально-правового заходу необхідно враховувати не тільки суспільну небезпеку діяння, але й особу, що його вчинила. Так, до неповнолітніх осіб достатнім є застосування примусових заходів виховного характеру, що буде більш доречним та справедливим із соціальної точки зору.

Відповідно до ч. 2 ст. 105 Кримінального кодексу України від 05.04.2001 року № 2341-III примусовими заходами виховного характеру вважаються передбачені кримінальним законом та застосовані виключно судом до неповнолітніх, що вчинили злочин, примусові заходи, в яких відсутні ознаки кримінального покарання. Внаслідок чого можливо виділити основні нормативно закріплені ознаки примусових заходів виховного характеру: вони передбачені кримінальним законом, застосовуються виключно судом у встановленому законі порядку, суб'єктом примусових заходів виховного характеру виступає неповнолітня особа та захід не може вважатися покаранням. Примусові заходи виховного характеру виступають певною альтернативною застосування кримінального покарання до неповнолітніх, які надають можливість неповнолітньому виправитися без ізоляції від суспільства, так як кримінальна відповідальність підкреслює каральну функцію, коли примусові заходи виховного характеру направлені на перевиховання, виправлення особи.

До примусових заходів виховного характеру відносять застереження; обмеження дозволів і встановлення особливих вимог до поведінки неповнолітнього; передача неповнолітнього під нагляд батьків чи осіб, які їх замінюють, чи під нагляд педагогічного або трудового колективу за його згодою, а також окремих громадян на їхнє прохання; покладення

на неповнолітнього, який досяг п'ятнадцятирічного віку і має майно, кошти або заробіток, обов'язку відшкодування заподіяних майнових збитків та направлення неповнолітнього до спеціальної навчально-виховної установи для дітей і підлітків до його виправлення, але на строк, що не перевищує трьох років.

Отже, виховний вплив примусових заходів виховного характеру направлений на суб'єктів, які не повністю усвідомлюють негативні наслідки своїх злочинних посягань в силу свого віку. Проте примусові заходи виховного характеру хоча й не є покаранням, але передбачають певні правові наслідки для особи, що вчинила суспільно-небезпечне діяння та мають певні ознаки юридичної відповідальності.

На сьогоднішній день в чинному законодавстві не існує чіткого визначення поняття суб'єкта, до якого необхідно застосовувати примусові заходи виховного характеру, а лише використовується статус даного суб'єкта – «неповнолітній». Крім того, відсутня стаття, яка б містила права та обов'язки суб'єкта до якого застосовують примусові заходи виховного характеру. Існування даних норм в національному законодавстві вплинуло б на чітке розмежування між особами, які є свідками та особами, які скоїли суспільно-небезпечне діяння.

В національному законодавстві крім визначення суб'єкта, до якого необхідно застосовувати примусові заходи виховного характеру відсутня також норма, яка б регулювала виконання примусових заходів виховного характеру, внаслідок чого на сьогодні досить важно відстежити наскільки неповнолітня особа виконує покладені на неї обов'язки та як вони впливають на виховання дитини.

Згідно ст. 97 Кримінального процесуального кодексу від 05.01.2012 року № 4651-VI у разі ухилення неповнолітнього, що вчинив злочин, від застосування до нього примусових заходів виховного характеру ці заходи скасовуються і він притягується до кримінальної відповідальності. При особливому правовому нігілізмі неповнолітнього, при неможливості його швидкого перевиховання та враховуючи, що особу яка не є суб'єктом не можливо притягнути до кримінальної відповідальності, в кримінально-процесуальному законодавстві необхідно встановити норму та механізм який б дозволяв змінювати захід виховного характеру з більш м'якого на більш жорсткий, або при швидкому перевихованні дитини змінювати захід з більш жорсткого на більш м'який, або повне його скасування [2, с. 64].

Таким чином, на сьогодні існує ряд прогалин в кримінальному законодавстві щодо застосування примусових заходів виховного характеру, зокрема це відсутність визначення суб'єкта, до якого застосовуються примусові заходи виховного характеру, відсутність законодавчого закріплення прав, обов'язків даних суб'єктів, а також норми, що передбачає контроль за дотриманням виконання даних примусових заходів.

Внаслідок існування прогалин в законодавстві та все ж таки покладення виховної, а не каральної функції на примусові заходи виховного характеру стає актуальним питання щодо відокремлення окремого виду юридичної відповідальності – ювенальної в рамках ювенального права або ж розширення діючого законодавства нормами, які б регулювати більш детально застосування примусових заходів виховного характеру.

Ю. Є. Пудовочкін зазначає про існування окремого особливого виду юридичної відповідальності, такого як ювенальна відповідальність. Він розглядає дану відповідальність в кримінальному праві як таку, що застосовується до неповнолітніх осіб, що не виступають суб'єктами кримінальної відповідальності. Також, він зазначає про можливість заміни кримінальної відповідальності неповнолітнього суб'єкту злочину призначенням йому заходів ювенальної відповідальності. Дана позиція на сьогодні є актуальною та здебільшого збігається з думками інших вчених [3, с. 151].

Ювенальна відповідальність з теоретичної точки зору має розглядатись як комплексний правовий інститут, норми якого дотичні принаймні декільком галузям права – кримінальному, адміністративному, сімейному, освітянському [3, с. 31-35].

Взагалі ювенальна відповідальність характеризується такими ознаками: вона є негативним наслідком правопорушення, проте дана ознака є спільною для будь-якого виду юридичної відповідальності; дана відповідальність спрямована на ресоціалізацію правопорушника; включає в себе загальносоціальні заходи, які направлені на правопорушника; дана відповідальність застосовується не лише державними, але й іншими соціальними суб'єктами, які є уповноваженими на те державою, а також ювенальна відповідальність носить виховних характер.

Таким чином, на сьогодні є актуальним питання щодо примусових заходів виховного характеру, зокрема залишати їх в рамках кримінальної відповідальності, реформуючи кримінальне законодавство з метою подолання існуючих прогалин з даного питання, відокремлення ювенальної відповідальності в рамках кримінальної відповідальності або ж виділення ювенальної відповідальності в окремі галузі права – ювенальному праві. Проте, на мою думку, є доречим виділення ювенального права, зокрема ювенальної відповідальності задля того, щоб врегулювати всі необхідні аспекти задля позитивного результату застосування примусових заходів виховного характеру та повної реалізації їх виховної функції, оскільки кримінальна відповідальність має на меті каральну функцію. Дане питання потребує швидкого вирішення, оскільки неповнолітня особа є частиною нашого суспільства й задля протидії та зменшення кількісного показника злочинності в державі необхідно звертати більше уваги на молоде покоління, яке є майбутнім нашої держави та вчасно реагувати на протиправні їх дії.

Література:

1. Кримінально-правові заходи в Україні: підручник / О. В. Козаченко. – Миколаїв: Іліон, 2015. – 216 с.
2. Котова Л. В. Застосування примусових заходів виховного характеру до неповнолітніх, які не досягли віку кримінальної відповідальності: проблемні питання / Л. В. Котова, Т. В. Бабенко // Актуальні проблеми права: теорія і практика. – 2014. – № 29. – С. 62–68.
3. Пудовочкин Ю. Е. Ответственность несовершеннолетних в уголовном праве: проблемы теории / Ю. Е. Пудовочкин // Известия вузов. Сер. Правоведение. – 2002. – № 6. – С. 150–162.
4. Крестовська Н. Ювенальна відповідальність: до постановки проблеми / Н. Крестовська // Актуальні проблеми держави і права. – 2004. – Вип. 24. – С. 31–35.

УДК 343.224.1

КОШЕЛЬ Дар'я

ПОКАРАННЯ НЕПОВНОЛІТНІХ: АНАЛІЗ ТА ПРОПОЗИЦІЇ ЩОДО ВДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ

У Загальній частині чинного Кримінального кодексу України (далі по тексту КК України) передбачений Розділ XV – «Особливості кримінальної відповідальності та покарання неповнолітніх». В ньому йдеться про особливості застосування деяких видів покарання, їх призначення та звільнення від відбування покарання. Виділення спеціального розділу продиктовано необхідністю врахування соціально-психологічних особливостей неповнолітніх. При цьому законодавець керувався принципами справедливості і гуманізму [5, 159].

Правова сутність покарання полягає у встановленому законом позбавленні та обмеженні прав і свобод порушника. Поняття покарання в Україні являється законодавчо закріпленим. Відповідно до ч. 1 ст. 50 КК України покарання є заходом примусу, що застосовується від імені держави за вироком суду до особи, визнаної винною у вчиненні злочину, і полягає в передбаченому законом обмеженні прав і свобод засудженого [7, 43].

Особливості покарання неповнолітніх правопорушників зумовлені законодавчим зменшенням кількості видів, скороченням строків і розмірів покарання, що входять в їх загальну систему (ст. 98 КК України). Ця система не є хаотичною і побудована від найменш тяжкого до найсуворішого покарання.

Закон передбачає вичерпний перелік видів покарань, що можуть бути застосовані до неповнолітнього. Відповідно до ч. 1 ст. 98 КК України це такі основні види покарання: 1) штраф; 2) громадські роботи; 3) виправні роботи; 4) арешт; 5) позбавлення волі на певний строк.